

1. ΘΕΜΑ

Όψη του ρήματος

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

ήθελα να γράφω / να γράψω

θέλω να γράφω / να γράψω

θα θέλω να γράφω / να γράψω

3. ΕΠΙΠΕΔΟ-ΒΑΘΜΟΣ ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ

3 ΕΚΠΑ

4. ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΗ ΓΝΩΣΗ

Θέματα και καταλήξεις των ρημάτων

Χρόνοι (παρελθοντικοί – μη παρελθοντικοί)

Οι συντελεσμένοι χρόνοι

5. ΠΙΘΑΝΑ ΛΑΘΗ

Όταν έχουμε διάλειμμα στο σχολείο, παίζουμε μπάλα. Έρχομαι από το σχολείο, φάω και διαβάσω. Θέλω να με βοηθήσεις, επειδή θα πηγαίνω κάπου και θέλω... Μου αρέσει να περπατήσω στην πλατεία. Η φίλη μου με βοηθήσει πολύ στα μαθήματα.

6. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Ο Α. Mirambel (*Η νέα ελληνική γλώσσα, περιγραφή και ανάλυση*, 1978) ορίζει τη ρηματική όψη «ως παράσταση του χώρου μέσα στον οποίο εξελίσσεται μια ενέργεια ή στον οποίο τοποθετείται μια κατάσταση που δηλώνεται από το ρήμα. Αυτός ο χώρος είναι άσχετος προς την εντόπιση της ενέργειας ή της κατάστασης μέσα στην αλυσίδα του χρόνου, άσχετος προς την προσπάθεια να τις παρουσιάσουμε ως επίκαιρες». Η διαφορά όψης, κατά τον Mirambel, εκφράζεται με το θέμα.

Έτσι, η έννοια της όψης βρίσκεται έξω και από τη δήλωση του χρόνου και από τη δήλωση της έγκλισης.

Υπάρχουν τρεις τρόποι ρηματικής όψης, που θα μπορούσαμε να τους παραστήσουμε ως εξής:

		ΤΥΠΟΣ			
		Μη παρωχημένος	Παρωχημένος	Μελλοντικός	
Ρ Η Μ Α Τ Ι Κ Η	Ο Ψ Η	ΑΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗ	ενεστώτας οριστικής & υποτακτικής λύν-ω	παρατατικός έ-λυν-α	εξακολουθητικός μέλλοντας θα λύν-ω
	ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΗ	αόριστος υποτακτικής λύσ-ω	αόριστος οριστικής έ-λυσ-α	συνοπτικός μέλλοντας θα λύσ-ω	
	ΣΥΝΤΕΛΙΚΗ	παρακείμενος έχω λύσ-ει	υπερσυντέλικος είχα λύσ-ει	τετελεσμένος μέλλοντας θα έχω λύσ-ει	

Η διάκριση αυτή βασίζεται στη διάκριση του θέματος, **ενεστωτικό** για την ασυντέλεστη όψη (λυν-) και **αοριστικό** για τη συντελεσμένη και τη συντελική (λυσ-).

Η έκφραση της «ρηματικής όψης» (τρόπος ενέργειας) παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά:

- 1) Εμφανίζεται με την αντίθεση ανάμεσα στην έννοια της **εξακολουθητικής ανάπτυξης της ενέργειας** που δηλώνεται από το ρήμα και στην έννοια της **απουσίας ανάπτυξης**. Η αντίθεση αυτή βασίζεται στη διαφορά θέματος (**ενεστωτικό / αοριστικό**). Έτσι, έχουμε δύο υποτακτικές (*να λύνω / να λύσω*), δύο προστακτικές (*λύνε / λύσε*), δύο μέλλοντες (*θα λύνω / θα λύσω*), δύο περασμένους χρόνους (*έλυνα / έλυσα*). Έτσι, στο ενεστωτικό θέμα (ασυντέλεστη όψη) η ενέργεια ή η κατάσταση που εκφράζει το ρήμα παρουσιάζεται ως εξελισσόμενη ή συνεχόμενη.

Η Μαρία έκλαιγε χτες τη νύχτα κλεισμένη στο δωμάτιό της. [Εδώ έχουμε επανάληψη της ενέργειας (κατά συνήθεια). Η επιρρηματική φράση «χτες τη νύχτα» δηλώνει μια μοναδική χρονική στιγμή, και οδηγεί στην ερμηνεία της ασυντέλεστης όψης ως έκφρασης μιας συνεχόμενης/εξελισσόμενης ενέργειας.]

Όμως το ενεστωτικό θέμα μπορεί να παρουσιάζει την ενέργεια που εκφράζει το ρήμα ως επαναλαμβανόμενη συνήθεια.

Τα βράδια σταματούσε στην πλατεία. Καθόταν σ' ένα παγκάκι, άναβε τσιγάρο και κοιτούσε τον κόσμο. (Οι παρατατικοί «σταματούσε», «καθόταν», «άναβε», «κοιτούσε» δηλώνουν ενέργειες που επαναλαμβάνονταν.)

- 2) Σε κάθε βασική αξία μπορούν να προστεθούν και άλλες αξίες. Το ενεστωτικό θέμα δηλώνει τη συνέχεια, αλλά και μια ενέργεια σε εξέλιξη, το ακαθόριστο, μια επαναλαμβανόμενη ενέργεια ή ασυντέλεστη, την ένταση, την έμφαση. Το αοριστικό θέμα δηλώνει την πράξη έξω από τη διάρκειά της, αλλά και το στιγμιαίο, το τελικό σημείο της πράξης, το καθορισμένο, αλλά και τη συντελεσμένη, τη μεμονωμένη και την απλή πράξη. Έτσι, για παράδειγμα, αν έχουμε έναν ενεστώτα που δηλώνει ενέργεια που δε συντελέστηκε και βρίσκεται σε αντίθεση με έναν αόριστο, τότε ο αόριστος παίρνει αξία συντελεσμένης και όχι στιγμιαίας πράξης:

αγοράζεται (πρόκειται ν' αγοραστεί, ασυντέλεστη πράξη)

αγοράστηκε (έχει αγοραστεί, συντελεσμένη πράξη)

Εδώ έχουμε αντίθεση ασυντέλεστου/συντελεσμένου, που υπαγορεύεται από τα δύο θέματα: ενεστωτικό/αοριστικό.

Στο αοριστικό θέμα μια ενέργεια θεωρείται στην ολότητά της ως μοναδικό και ολοκληρωμένο γεγονός.

Χτες το πρωί πήγα στη δουλειά. (Ο αόριστος «πήγα» δηλώνει μια μοναδική πράξη, θεωρημένη μια κι έξω στο σύνολό της.)

Αλλαξα πολλές δουλειές μέχρι να βρω αυτή που μου ταίριαζε. Για ένα διάστημα πήγα στην Κομοτηνή, σ' ένα ζαχαροπλαστείο. [Εδώ δεν έχουμε μια μοναδική πράξη, αλλά με τον αόριστο «πήγα» δηλώνεται μια σειρά από αλληπάλληλες μεταβάσεις θεωρημένες στην ολότητά τους, σαν να είναι τελειωμένες (πήγα πολλές φορές)].

- 3) Η συντελική όψη εκφράζεται με περίφραση (έχω γράψει – έχω γραφτεί, έχω γραμμένο – είμαι γραμμένος). Η αξία αυτή είναι **ληκτική** ή **αποτελεσματική**, γιατί εκφράζει τη λήξη μιας ενέργειας που έχει αρχίσει σε περασμένο καιρό. Πρόκειται για μια ενέργεια που **συντελέστηκε** (σε σχέση με το παρόν εκφοράς του λόγου), σε αντίθεση μ' εκείνη που εξελίσσεται ή που μνημονεύεται χωρίς να αναφέρεται η διάρκειά της. Η συντελική όψη σχηματίζει τρεις ρηματικούς χρόνους: τον παρακείμενο, τον υπερσυντέλικο και το συντελεσμένο μέλλοντα. Ο παρακείμενος συνδέεται προς τον αόριστο με το θέμα, αλλά ξεχωρίζει από αυτόν με το βοηθητικό ρήμα και εκφράζει διαφορετική όψη (συντελική) από

την όψη ενεστώτα (ασυντέλεστη) / αορίστου (συντελεσμένη). Μπορεί να συνδυάζει δύο διαβαθμίσεις του χρόνου (π.χ. παροντική με παρωχημένη) και χρησιμεύει όταν θέλουμε να παραστήσουμε μια ενέργεια ή σειρά ενεργειών προγενέστερη και τελειωμένη, αλλά για μας έχουν σημασία τα παροντικά ή μελλοντικά επακόλουθά της.

Το πρόσωπό του έχει χάσει το χρώμα του. Είναι κίτρινο σαν λεμόνι. (Ο παρακείμενος «έχει χάσει» δηλώνει μια ενέργεια που έχει αρχίσει προηγούμενα, αλλά τα επακόλουθά της εξακολουθούν να υφίστανται μέχρι το παρόν της εκφοράς του λόγου. Το πρόσωπό του έχασε το χρώμα του, κι αυτό είναι φανερό.)

Η βασική λειτουργία της οριστικής είναι η αντικειμενική περιγραφή ενός γεγονότος ή μιας κατάστασης. Η οριστική τοποθετεί το γεγονός ή την κατάσταση που περιγράφεται στο παρόν, στο παρελθόν ή στο μέλλον και κάνει μια απόφαση, η οποία μπορεί να χαρακτηριστεί ως αληθής ή ψευδής, π.χ. *γράφω, έγραφα, έγραψα*. Αντίθετα, η χαρακτηριστική λειτουργία της υποτακτικής δεν είναι η περιγραφή καταστάσεων αλλά η παρουσίασή τους ως επιθυμητών, ευκαταίων, ζητούμενων.

Αισθανόμουν την ανάγκη **να ανοίξω** την ψυχή μου.

Το «να ανοίξω» είναι υποτακτική. Η υποτακτική δε δηλώνει χρόνο παρά μόνο όψη.

Π.χ.: *ήθελα να γράφω / να γράψω* (εξελισσόμενη ενέργεια / μη εξελισσόμενη)

θέλω να γράφω / να γράψω (εξελισσόμενη ενέργεια / μη εξελισσόμενη)

θα θέλω να γράφω / να γράψω (εξελισσόμενη ενέργεια / μη εξελισσόμενη)

Στις παραπάνω φράσεις ο χρόνος εκφράζεται στην κύρια πρόταση. Στη δευτερεύουσα πρόταση «να γράφω / να γράψω» (που είναι σε υποτακτική) απουσιάζει κάθε χρονική αξία.

Ο αόριστος αποτελεί όψη, που η χρονική της αξία δεν είναι καθορισμένη και μπορεί να τοποθετηθεί σε οποιοδήποτε σημείο του χρόνου (Mirambel: 143).

Πολλές φορές γίνεται χρήση του αορίστου με εναρκτική σημασία, που ισοδυναμεί με μη εξακολουθητικό ενεστώτα:

Φέρε το ψωμί· πείνασα. [Ο αόριστος «**πείνασα**» παίρνει αξία ενεστώτα (πεινώ, μου ήρθε πείνα τώρα).]

Σ' άλλες περιπτώσεις, ο αόριστος με εναρκτική σημασία μπορεί να ισοδυναμεί με παρακείμενο:

Δεν μπορώ να διαβάσω άλλο· κουράστηκα. [Ο αόριστος «**κουράστηκα**» μπορεί να αποδοθεί με παρακείμενο β' (είμαι κουρασμένος). Εδώ η σημασία του ρήματος αφορά τη συνέχεια του αποτελέσματος της ενέργειας που δηλώνεται από το ρήμα ως το παρόν εκφοράς του λόγου (κουράστηκα και παραμένω κουρασμένος).]

Πολλές φορές, ο αόριστος παίρνει αξία παρακειμένου όταν αναφέρεται στις παροντικές συνέπειες μιας πράξης που έχει αρχίσει στο παρελθόν:

Ήρθα να σου ζητήσω την άδεια να με αφήσεις να πάω βόλτα. [Ο αόριστος «**ήρθα**» ισοδυναμεί εδώ με παρακείμενο (έχω έρθει). Η σημασία του ρήματος συνδέεται άμεσα με το χρονικό παρόν εκφοράς της ομιλίας («ήρθα» σημαίνει «έχω έρθει» και είμαι παρών τη στιγμή που γίνεται ο διάλογος).]

Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε ότι υπάρχει σημασιολογική διαφορά ανάμεσα στον αόριστο και τον παρακείμενο. Ο αόριστος τονίζει απλώς την ολοκλήρωση της ενέργειας στο παρελθόν, ενώ ο παρακείμενος τονίζει περισσότερο τα παροντικά επακόλουθα μιας

ενέργειας. Έτσι, ο παρακείμενος κρίνεται πιο κατάλληλος όταν η ενέργεια που δηλώνει το ρήμα έχει επιπτώσεις στο παρόν.

Όταν ο λόγος εκφέρεται με κάποιο τόνο βεβαιότητας ότι αυτό που σημαίνει το ρήμα θα γίνει οπωσδήποτε, ο αόριστος παίρνει αξία μέλλοντα:

*Κοίταξε να γράψεις καλά στο αυριανό διαγώνισμα των μαθηματικών, αλλιώς **χάθηκες**.* [Ο αόριστος «**χάθηκες**» ισοδυναμεί με μέλλοντα (θα χαθείς οπωσδήποτε).]

Σε κάποιες περιπτώσεις, ο αόριστος μπορεί να πάρει αξία υπερσυντέλικου. Άλλωστε, μην ξεχνάμε ότι αόριστος και υπερσυντέλικος εναλλάσσονται συχνά σε αφηγηματικά κείμενα:

*Όταν **πια όλα τέλειωσαν**, ένιωσα απότομα την κούραση.* [Ο αόριστος «**τέλειωσαν**» της εξαρτημένης πρότασης δηλώνει το αποτέλεσμα μιας πράξης που έγινε και είναι πια τελειωμένη πριν αρχίσει κάτι άλλο, γι' αυτό ισοδυναμεί με υπερσυντέλικο (όταν πια όλα είχαν τελειώσει).].

7. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Στα νέα ελληνικά η δήλωση του χρόνου συνδέεται στενά με τη ρηματική όψη (ποιόν ενεργείας). Η δήλωση του χρόνου αναφέρεται στις τρεις χρονικές βαθμίδες: παρελθόν, παρόν, μέλλον. Αντίθετα, η όψη του ρήματος βασίζεται στη διάκριση του θέματος: ενεστωτικό (μη συνοπτικό) για την ασυντέλεστη όψη και αοριστικό (συνοπτικό) για τη συντελεσμένη και συντελική όψη. Είναι πολύ δύσκολο για έναν αλλόγλωσσο μαθητή να καταλάβει τη ρηματική όψη στην ελληνική γλώσσα. Εξάλλου, έτσι εξηγούνται και τα πολλά λάθη που παρατηρούνται τόσο στον προφορικό όσο και στο γραπτό λόγο. Γι' αυτό θα χρειαστεί ο διδάσκων να αφιερώσει πολύ χρόνο, δίνοντας πολλά παραδείγματα.

8. ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΣΥΝΑΦΗ ΘΕΜΑΤΑ

Ρηματική μορφολογία και σύνταξη (ΓΓ9, ΓΓ10, ΓΓ11, ΓΓ27, ΓΓ28, ΓΓ30, ΑΤ4, ΑΤ5, ΑΤ6, ΑΤ7, ΑΤ10, ΑΤ11, ΑΤ16, ΑΤ18, ΑΤ19, ΑΤ20, ΑΤ46, ΑΤ47, ΑΤ 48, ΑΤ52, ΑΤ53, ΑΤ54, ΑΤ56, ΑΤ59, ΑΤ60).

9. ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΣΕ ΥΛΙΚΟ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Γλωσσικές Ασκήσεις: 330-363.